

HRUBEC, Marek – PAUZA, Miroslav – ZUMR, Josef (eds.):
Myslitel Karel Kosík.
 Filozofia, Praha 2011, 329 stran

Profesor PhDr. Karel Kosík, DrSc. (26. června 1926 – 21. února 2003) vstoupil do českého intelektuálního prostředí knihou *Čeští radikální demokraté* (1958), avšak mezinárodního ohlasu dosáhl svou *Dialektikou konkrétního* (1963), která byla přeložena do japonštiny (1969), španělštiny (1970), francouzštiny (1970, 1978), italštiny (1972), němčiny (1973, 1976), nizozemštiny (1976) a portugalštiny (1977). V Německu vyšla i jeho práce *Kritik der technischen Vernunft* (1973). Po revoluci začaly vycházet jeho eseje jak z šedesátých let roztroušené po časopisech, tak kritické práce reflektující tehdejší současnost – *Století Markéty Samsové* (1993), *Jinoch a smrt* (1995), *Předpotopní úvahy* (1997), *Poslední eseje* (2004). Kosíkův podíl na reformním procesu v šedesátých letech vyplýval z přesvědčení, že sovětský model socialismu neodpovídá postulátům obsaženým v Marxově díle. V *Dialektice konkrétního* se pokusil o „destrukci světa pseudo-konkrétnosti“, avšak ačkoli se snažil o jistou korekturu soudobého marxismu, zůstal myšlenkově na jeho půdě. Myšlenkové podněty Edmunda Husserla či Martina Heideggera zůstaly nevyužity. Přestože byl Kosík přinejmenším profesně perzekvován, nedočkal se po revoluci přiměřené satisfakce. *Consilium abeundi* z FF UK ho postihlo i v roce 1992 (poprvé to bylo na samém počátku normalizace). Kladného ohodnocení se dílu Karla Kosíka dostalo v knize Erazima Koháka *Domov a dálava* (2009, na stranách 237–243).

Sborník prací o Karlu Kosíkovi měl být interpretaací jeho díla, často však autorům řady statí slouží pouze jako záminka k jiným tématům – např. globalismu (Marek Hrubec), současným podobám kapitalismu (Ondřej Lánský) a podobně. Solidním historiografickým dokumentem je stať Jana Mervarta o vztahu odmítání komunistickým aparátem a přijímáním/odmítáním kulturní obcí. Sborníková forma, pokud neusilují její editoři o konzistentní a koncepční podobu, ohrožuje často sebe samu tříští toho, co by naopak mělo či má být pojednáno tak, aby jednotlivé příspěvky byly vnitřně provázány, aby jednotlivé články spolu vedly „dialog“. Tento sborník, který by měl být přes různost názorů souborem pohledů na hodnocené dílo, je však spíše kaleidoskopickou tříští s kolísavou kvalitou jednotlivých příspěvků. Editoři Marek Hrubec, Miroslav Pauza a Josef Zumr dluží čtenáři klíč, podle něhož jednotlivé příspěvky, témata a autory vybírali, takže se vystavují podezření, že se poddali vlnám náhody.

Nemá smysl referovat o knize způsobem, který předstírá, že šetří práci potenciálnímu čtenáři, tedy inventarizovat jednotlivé příspěvky. V tomto ohledu je čtenář vždy odkázán především na sebe, respektive na tíhu odpovědnosti učinit si názor sám. Spíše je třeba upozornit na povážlivou nekonzistenci sborníku a na absenci řady otázek kolem filozofie Karla Kosíka. Zcela absentuje rozbor toho, co bychom mohli nazvat diskontinuitní kontinuita *Dialektiky konkrétního* a pozdějších Kosíkových prací *Před potopou*, *Století Markéty Samsové* a *Pozdních esejů*. Jaké bylo postavení *Dialektiky konkrétního* v kontextu tehdejšího evropského marxismu a jak je to s Kosíkovou údajnou recepcí Husserla a Heideggera? Jak posuzovat Kosíkovy osudy v peripetii doby?

Z jedné strany to vypadá, že tento filozof byl vždy o krok napřed před svými českými „spolumarxisty“, na druhé straně jako by mu scházely pro lepší a razantnější poznání jeho současnosti pojmové prostředky, a to nejen pro dobu jeho přitakávání marxismu, ale zejména pro éru po listopadu 1989. Můžeme u něho hovořit o nonkonformitě, a kde byly její hranice? Nebo byl naopak s dobou konformní a v čem? Co je klíčem k dílu Karla Kosíka? Je to destrukce pseudokonkrétnosti, kterou provádí v *Dialektice konkrétního*, nebo jde o víc? V *Dialektice konkrétního* najdeme předznamenána témata, která pak rezonují v jeho pozdních textech, ale jak a která, o tom se ve sborníku nedočteme. V souvislosti s porevoluční Kosíkovou tvorbou se nabízí otázka, nakolik zůstal či vůbec byl filozofem, a nakolik se stal esejistou, a tato otázka musí být podepřena jinou, nakolik spolu forma eseje a filozofická úvaha souvisejí. Historik Martin Kučera o Kosíkovi prohlásil, že je „Montaigne naší doby“¹, ale nijak tuto dalekosáhlou analogii nezduvodňuje. A podobných nezduvodněných tvrzení je ve sborníku od jiných autorů a u jiných témat více.

Pokud se zde nastolují otázky, tak jenom takové, které jsou nejvíc po ruce. Přitom filozofické tázání je vynořování se otázek, které je teprve třeba objevit. Naopak, časté jsou dotazy jako: Jaké byly Kosíkovy inspirační zdroje? Josef Zumr uvádí kromě „marxistických klasiků“ ještě Gramsciho, Lukácse a Goldmanna, ale nijak blíže způsob Kosíkovy recepce zmíněných autorů nejen nehodnotí, ale ani nepopisuje. Ještě obtížnější je to ovšem s Kosíkovou recepcí Husserla a Heideggera. Zdá se, že když si Miroslav Pauza v tomto ohledu klade otázku jejich recepce v *Dialektice konkrétního*, je to zbytečně podstoupený podnik, protože se myšlení Husserla a Heideggera do ní nepromítlo, a pokud ano, tak ve vysoce odvozené formě, zejména pak v kapitole Každodennost a dějiny. I tato odvozenost je však vysoce zbanalizována: *Každodennost je především rozvržení individuálního života lidí do každého dne: opakovatelnost jejich životních úkonů je fixována v opakovatelnosti každého dne, v rozvržení času na každý den. Každodennost je rozvrženost času a rytmus, v němž se odvíjejí individuální historie jedinců.*² V tom těžko můžeme spatřovat myšlenkovou filiaci s Heideggerovým *geworfener Entwurf* (vržená vrženost). Pauza sice shledává v textu *Dialektiky konkrétního* několik míst, jež hovoří o zamlčené inspiraci Husserlem, ale nelze o ní hovořit jenom proto, že Kosík používá v textu termín „akt zadržení“, a spojit tento výraz s retencí z *Přednášek k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Ještě problematičtější je Pauzův předpoklad, že *hlavním pramenem Dialektiky konkrétního je bezesporu spis Bytí a čas.*³ V rámci historicko-filozofického bádání by bylo jistě přínosnější analyzovat stopy Husserla a Heideggera v Kosíkově esejistickém díle a z toho by mělo vzejít i hodnocení tohoto díla rovněž z hlediska jeho přínosu pro literární kritiku (Kafka a Hašek). Oběma autorům se Kosík věnuje od *Dialektiky konkrétního*⁴ až po *Století Markéty Samsové*. V rozboru obou autorů se ukazuje, nakolik byl Kosík poplatný dobové rozpravě šedesátých let 20. sto-

1 HRUBEC, Marek – PAUZA, Miroslav – ZUMR, Josef (eds.): *Myslitel Karel Kosík*. Filosofie, Praha 2011, s. 38.

2 KOSÍK, Karel: *Dialektika konkrétního. Studie o problematice člověka a světa*. Academia, Praha 1966, 3. vydání, s. 53.

3 HRUBEC, Marek – PAUZA, Miroslav – ZUMR, Josef a kol.: *Myslitel Karel Kosík*, s. 91.

4 V *Dialektice konkrétního* na s. 60 Kosík označuje Kafkovu tvorbu jako „uměleckou destrukci konkrétního“.

5 KOSÍK, Karel: *Století Markéty Samsové*. Český spisovatel, Praha 1993, s. 128.

letí i ve svých pozdních dílech. Ve stati Hašek a Kafka⁵ pracuje s pojmy groteskní a absurdní, aniž by za ně pokročil či aniž by je zbavil dobového nánosu. Zatímco *Haškův Švejk* od Přemysla Blažička⁶ je zasazen do celé řady filozofických diskursů, u Kosíka je vše vtěsnáno do jednoho.

Pokud bychom předpokládali, že ani ve svých pozdních esejích nepřekročil meze *Dialektiky konkrétního*, což by znamenalo, že v ní se snažil zachránit prestiž marxismu jeho otevřením se jiným „nemarxistickým“ diskursům a ve svých pozdních esejích se chopil apokalyptického ducha ve své kritice kapitalismu, byť pod odlišnými názvy jako globalismus, pak bychom mohli, ovšem nikoli bezvýhradně, z toho kruhu vyjmout oba eseje o architektuře, resp. o architektonice. Při použití tohoto termínu se Kosík odvolává na známou pasáž z Kantovy *Kritiky čistého rozumu*. Ve stati Vítězství metody nad architektonikou říká: *Moderní architektura je produkce a reprodukce anti-architektonických základů moderní doby. Protože moderní doba ztratila architektoniku, postrádá i skutečnou architekturu.*⁷ Je to vítězství metody nad architektonikou. V článku Město a architektonika světa rozšiřuje svoji tezi na celou společnost. *Architektonika světa je sjednocení vznešeného s triviálním, trvalého s dočasným, pohybu vpřed s možností se pozastavit. Architektonika je takové sepětí času, prostoru a pohybu, kde každý z uvedených tří prvků sjednocuje protikladné: čas architektoniky je vzájemná souvislost trvalého s dočasným, jestliže prchavé, prozatímní vytlačí a potlačí trvalé, broutí se architektonika.*⁸ Architektonikou rozumí Immanuel Kant *umění vytvářet systémy*⁹, tedy to, co odlišuje vědecké poznání od běžného. Systém je jednotou poznatků *shrnutých pod jednu ideu*.¹⁰ Idea potřebuje ke svému uskutečnění schéma, které může tvořit, je-li rozvrženo jen empiricky, pouze technickou jednotou, *zatímco schéma, které vzniká v důsledku ideje (kde rozum apriorně vytyčuje účely, a neočekává je od empirie), tvoří jednotu architektonickou.*¹¹ Jenže jak hovořit o architektonice světa v době, která se už hodně vzdálila tvorbě systémů? Jakkoli tedy obě stati překračují obvyklý horizont Kosíkových úvah, nedokázal jejich autor vyjmout svůj klíčový pojem architektonika z původních souvislostí a otevřít ho interpretaci, která by mu dala nový a jiný význam.

V posmrtně vydaných statích se Karel Kosík stále více odpoutává od reflexe k publicistickému staccatu pouhých poznámek k době. Architektonika se u něho mění v pouhou architekturu a architektonická jednotu v pouze technickou, tedy v agregování poznatků a postřehů. V článku Mafiánství říká: *Dorostenci si přejí, aby co nejrychleji vrostli do hotových poměrů...*¹², ale on sám dosazuje interpretovaná témata do hotových pojmů, aniž by je podrobil zkoumání předpokladů, z nichž vyvstaly. Vrací tolik kritizované současnosti to, co mu dává v podobě rozčarování. Z filozofa se stal publicis-

6 BLAŽIČEK, Přemysl: *Haškův Švejk*. Československý spisovatel, Praha 1991.

7 KOSÍK, Karel: *Předpotopní úvahy*. Torst, Praha 1997, s. 54.

8 Tamtéž, s. 78.

9 KANT, Immanuel: *Kritika čistého rozumu*, přeložil Jaromír Loužil ve spolupráci s Jiřím Chotašem a Ivanem Chvatíkem. OIKOYMENH, Praha 2001, s. 492.

10 Tamtéž.

11 Tamtéž, s. 493.

12 KOSÍK, Karel: *Poslední eseje*. Filosofía, Praha 2004, s. 171.

sta, tedy ten, kdo publikuje, kdo nechává zaznívat své názory ve veřejném prostoru, aniž by usiloval o jejich celkovou souvislost. Prostředky kritiky se tak míjejí se svým předmětem, jako by byly z doby, kdy se *Dialektika konkrétního* stala filozofickým best-sellerem. Proč se jím stala a zaujímá-li přední místo v celku Kosíkovy tvorby je téma na samostatnou studii.

◆ **Michal Janata**